

BROJKE GOVORE

PRIKAZ KRETANJA CENA SIROVINA, KRMNIH SMEŠA I ŽIVE VAGE STOKE U JUGOSLAVIJI ZA PERIOD JULI 1986 – JANUAR 1991. GODINE

Uvod

Izveštajem je obuhvaćeno 27 komponenata za krmne smeše, 16 krmnih smeša i 11 kategorija žive vage stoke. S obzirom na izostanak sličnih pregleda u našem časopisu, ovi podaci služe za informisanje o stanju kretanja cena, te međusobnom odnosu ove tri oblasti, koje u krajnjoj liniji rade za isti finalni proizvod. Ocenom ovih odnosa analitičar može uočiti neke pravilnosti, a pojavu dispariteta koristiti u cilju ispravke odnosa, kao i intervenciju za izmenu službenih propisa. Period od 1986. do početka 1990. godine, kako se iz priloženih tabela vidi, karakterizirao je rapidan porast cena u vrlo kratkim vremenskim intervalima, što je bilo uzrokovano visokim inflatornim kretanjima.

U toku 1990. godine ovaj trend je zaustavljen zahvaljujući merama kreditno-monetarne politike (denominacija i fiksiranje kursa dinara). Ova mera je dala korisne efekte da se moglo godinu dana raditi u smirenijoj situaciji, bez panike i svakodnevnih promena cena sirovina, smeša i imputa.

Nažalost, krajem 1990. i početkom 1991. godine počeli su se vidno manifestovati znaci poremećaja kursa dinara, porast cena (inflacija), nelikvidnost je zahvatila privredu, s negativnim posledicama i u industriji stočne hrane.

Stoga se već sada oseća porast cena sirovina i krmnih smeša, ne u meri kako je to bilo proteklih godina, ali porast se poklapa s krajem 1990. i početkom 1991. godine. To se primećuje i u našim tabelama, kada se poredi povećanje u januaru 1991. s januarom 1990. godine. Kada bismo posmatrali samo početak i kraj januara 1991. godine, primetili bismo znatno povećanje cena, što je vrlo loš indikator i, ako se nešto ne preduzme, preti opasnost od nove inflatorne ekspanzije.

Kretanje cena sirovina (komponentata) za proizvodnju krmnih smeša

Kod pripreme – prikupljanja podataka o nivou cena sirovina idealno bi bilo dobiti cenu na dan 1. I 1991. godine za svaku sirovinu. Svakim danom zakašnjenja i ulaskom u januar zapazili smo povećanje cena, to znači da su cene u kasnijim danima januara već imale viši nivo.

U cilju preglednosti i lakšeg praćenja promena cena ovoga puta smo uzeli denominiranu vrednost dinara i po toj vrednosti izrazili cene za ceo protekli period, tako da čitalac u prvih 6 kolona može da prati kretanje u apsolutnim iznosima, a u zadnje 4 kolone indekse upoređene s januarom 1987. godine kao osnovom.

Analizirajući kretanje cena komponenata (tabela 1) zaključujemo sledeće:

– U 1988. godini indeks povećanja cena sirovina u I/1988. godine u odnosu na I/1987. godine kreće se od 1,66 do 6,89.

– Kod kukuruza indeks povećanja cena 88/87. je 3,83, što bi značilo da se nalazi na nivou proseka povećanja cena. Kukuruz, dalje, u narednim godinama povećava cenu za tri puta u odnosu 89/88. i 90/89, ali taj nivo povećanja je postao smireniji – manji u odnosu 91/90. (da je povećanje nastavljeno za tri puta iznosilo bi 99,33, a ostvareno je sa 46,66). To potvrđuje konstataciju da je u toku 1990. godine navedenim merama zaustavljen visok inflatorni trend.

– Kako nema prostora da se svaka sirovina analizira, to će se samo oceniti još kretanje cena sojine sačme (domaće i uvozne):

U apsolutnom iznosu niža je cena uvozne sačme. U 1988. i 1989. godini bio je nešto veći indeks povećanja cena kod uvozne sačme, a izjednačio se s indeksom domaće sačme u 1990/91. U I/1991. (upoređeno sa I/1990. godine) dolazi čak i do **sníženja cene** (niži indeks) kod ječma, masti (ulja) za stočnu hranu, mleka u prahu (uvoznog i domaće), a ostaje **jednaka cena** kod rezanaca šećerne repe i šećera.

Ovakve pojave su retke u državama s velikom stopom inflacije i mi smo ovo mogli prvi put da konstatujemo, što se objašnjava delovanjem tržišta (ponude i potražnje), kao i pojavom deflacije početkom 1990. godine, kada je dinar hrabro zakoračio ka svojoj konvertibilnosti.

Ovako pokazani indeksi su kumulativni – uvek se iskazuju u odnosu na I/1987. godine – ali čitalac može sam utvrditi indeks za dve uzastopne godine.

Najveći ukupni indeks u I/1991. godini evidentiran je kod lucerkinog sena (57), stočnog brašna (54) i surutke (46).

Najmanji ukupni indeks pak evidentiran je kod mesno-koštanog brašna (20), domaće mleka u prahu (21), mesnog brašna (21) i sojine sačme – uvozne (21).

Kretanje cena krmnih smeša (tabela 2)

Za osmatranje je uzeto 16 osnovnih smeša. Cene su prikupljene od više proizvođača, uključujući i produktnu berzu. Zapažene su razlike u ceni, što se može objasniti različitim uslovima poslovanja, nabavne cene sirovina, troškova prerade, lokacije i dr. Posebno treba istaći da ima razlike kod istih smeša u sadržaju proteina, što opravdava

razliku u ceni po toj osnovi. Pod takvim okolnostima autoru je bilo teško da razloge odstupanja objektivno odmeri i opredeli se za navedenu cenu. Međutim, gledano kao presek cena u datom momentu, ove cene su prihvatljive kao

sadašnje, a još su pouzdanije kada se gledaju za duži niz godina, jer pokazuju stanje, kretanje i odnose u kompleksu stočna hrana – stočarstvo.

Kretanje cena komponenata za proizvodnju krmnih smeša (din./kg)

Tabela 1

naziv sirovine	VII/86	I/87	I/88	I/89	I/90	I/91	indeksi			
							I/88 – – I/87	I/89 – – I/87	I/90 – – I/87	I/91 – – I/87
1. kukuruz	0,043	0,060	0,230	0,700	2,000	2,800	3,83	11,66	33,33	46,66
2. pšenica II klasa	0,040	0,075	0,220	0,700	1,500	2,600	2,93	9,33	20,00	34,66
3. ječam	0,043	0,062	0,220	0,750	1,900	1,700	3,54	12,09	30,64	27,41
4. zob – ovas	0,060	0,060	0,240	0,700	1,600	2,500	4,00	11,66	26,66	41,66
5. sirak	0,031	0,040	0,170	0,550	1,550	1,900	4,25	13,75	38,75	47,50
6. stočno brašno	0,046	0,048	0,137	0,520	0,900	2,600	2,85	10,83	18,75	54,16
7. sojino zrno – domaće	0,173	0,173	0,302	1,600	3,000	5,000	1,74	9,24	17,34	28,90
– uvozno	0,100	0,100	0,260	1,700	3,600	3,800	2,60	17,00	36,00	28,00
8. sojina sačma – domaća	0,118	0,218	0,500	1,200	4,200	5,000	2,29	5,50	19,26	22,93
– uvozna	0,110	0,160	0,500	2,250	3,200	3,400	3,12	14,06	20,00	21,25
9. suncokretova sačma	0,070	0,080	0,230	0,680	2,000	2,700	2,87	8,50	25,00	33,75
10. repičina sačma	0,035	0,050	0,190	0,650	1,800	2,400	3,80	13,00	36,00	48,00
11. stočni kvasac	0,235	0,330	0,800	3,700	10,000	11,000	2,42	11,21	30,30	33,33
12. kukuruzni gluten (50%)	0,142	0,138	0,550	2,650	4,000	5,100	3,98	19,20	38,98	36,95
13. lucerkino brašno I klasa	0,057	0,061	0,220	0,750	1,400	2,900	3,60	12,29	22,95	47,54
lucerkino brašno II klasa	0,053	0,058	0,200	0,710	1,250	2,600	3,44	12,24	21,55	44,82
lucerkino brašno III klasa	0,049	0,055	0,180	0,670	1,150	2,400	3,27	12,18	20,90	43,63
14. rezanac repe suvi	0,040	0,056	0,170	0,800	1,900	1,900	3,03	14,28	33,92	33,92
15. lucerkino seno	0,030	0,040	0,170	0,350	1,200	2,300	4,25	8,75	30,00	57,50
16. riblje brašno (64%)	0,180	0,275	1,100	4,200	8,000	8,300	4,003	15,27	29,09	30,18
17. mesno brašno (50%)	0,140	0,165	0,500	1,900	2,200	3,500	3,03	11,51	13,33	21,21
18. mesno – koštano brašno (40%)	0,120	0,145	0,400	1,700	2,000	3,000	2,75	11,72	13,79	20,68
19. mast za stočnu hranu	0,125	0,480	0,800	2,500	15,800	11,000	1,66	5,20	32,91	22,91
20. mleko u prahu – uvozno	0,540	0,540	1,760	9,000	33,000	20,000	3,25	16,66	61,11	37,03
– domaće	0,950	1,060	2,500	10,100	34,000	23,000	2,35	9,52	32,07	21,69
21. surutka u prahu	0,228	0,300	0,600	4,800	12,000	14,000	2,00	16,00	40,00	46,66
22. pivarske klice	0,039	0,058	0,400	1,050	1,800	2,500	6,89	18,10	31,03	43,10
23. stočna kreda	0,007	0,014	0,040	0,190	0,600	0,700	2,85	13,57	42,85	50,00
24. so	0,065	0,065	0,140	0,500	0,900	2,500	2,15	7,69	13,84	38,46
25. dikalcijum fosfat	0,145	0,185	0,350	2,100	4,200	4,700	1,89	11,35	22,70	25,40
26. melasa	0,027	0,044	0,140	0,540	0,800	1,000	3,18	12,27	18,18	22,72
27. šećer	0,163	0,235	0,550	3,750	8,000	8,000	2,34	15,95	34,04	34,04

Kretanje cena krmnih smeša (din./kg)

Tabela 2

naziv smeše	protein %	VII/86	I/87	I/88	I/89	I/90	I/91	indeksi				
								I/88 – – I/87	I/89 – – I/87	I/90 – – I/87	I/91 – – I/87	
I Smeše za živinu												
1. brojler starter	22	0,110	0,149	0,400	1,580	4,300	5,300	2,68	10,60	28,85	35,57	
2. brojler finišer	20	0,103	0,143	0,380	1,380	3,800	4,900	2,65	9,65	26,57	34,26	
3. kokoši nesilje	18	0,034	0,117	0,290	1,200	3,400	4,300	2,47	10,25	29,05	36,75	
4. priplodni pilići (0 – 4 nedelje)	22	0,101	0,135	0,400	1,300	3,800	4,400	2,96	9,62	28,14	32,59	
5. priplodni pilići (4 – 18 nedelja)	20	0,097	0,128	0,350	1,380	3,600	4,100	2,73	10,78	28,12	32,03	
II Smeše za svinje												
6. predstarter za prasad	22	0,294	0,353	0,700	4,704	10,000	9,000	1,98	13,32	28,32	25,49	
7. starter za prasad	20	0,103	0,155	0,420	1,680	6,000	5,600	2,70	10,83	38,70	36,12	
8. tov svinja do 60 kg	15	0,077	0,092	0,300	1,200	3,400	3,900	3,26	13,04	36,95	42,39	
9. tov svinja preko 60 kg	12	0,070	0,085	0,270	1,100	3,200	3,700	3,17	12,94	37,64	43,52	
10. krmače	15	0,080	0,104	0,310	1,300	3,100	3,600	2,98	12,50	29,80	34,61	
III Smeše za goveda												
11. starter za telad	18	0,090	0,117	0,360	1,500	3,600	5,100	3,07	12,82	30,76	43,58	
12. tov goveda do 250 kg	14	0,065	0,077	0,240	0,950	2,900	3,600	3,11	12,33	37,66	46,75	
13. krave	12	0,056	0,070	0,230	0,970	2,600	3,500	3,28	13,85	37,14	50,00	
IV Ostale smeše												
14. pastrmke (ribe)	42	0,205	0,254	0,600	3,400	7,100	7,200	2,36	13,38	27,95	28,34	
15. ovce	13	0,077	0,080	0,230	1,010	2,500	3,500	2,87	12,62	31,25	43,75	
16. jagnjad	15	0,090	0,122	0,280	1,150	2,800	4,000	2,29	9,42	22,95	32,78	

Kretanje cena žive vage stoke (din./kg)

Tabela 3

vrsta stoke	VII/86	I/87	I/88	I/89	I/90	I/91	indeksi			
							I/88 – – I/87	I/89 – – I/87	I/90 – – I/87	I/91 – – I/87
1. prasad do 25 kg	0,750	0,950	1,450	7,000	30,000	28,000	1,52	7,36	31,57	29,47
2. tovne svinje (90 – 110 kg) – sa farme	0,440	0,680	1,600	6,000	16,000	23,000	2,35	8,82	23,52	33,82
– iz kooperacije	0,400	0,650	1,400	5,900	14,000	21,000	2,15	9,07	21,53	32,30
3. telad – muška	0,960	1,500	2,200	16,000	31,000	38,000	1,46	10,66	20,66	25,33
– ženska	0,850	1,300	2,000	15,000	30,000	35,000	1,53	11,53	23,07	26,92
4. tovna goveda do 200 kg	0,750	1,200	2,400	12,000	25,000	33,000	2,00	10,00	20,83	27,590
5. tovna goveda (400 – 500 kg) – sa farme	0,550	0,950	2,300	10,000	25,000	27,000	2,42	10,52	26,31	28,42
– iz kooperacije	0,500	0,780	1,700	9,000	22,000	25,000	2,17	11,53	28,20	32,05
6. krave izlučene iz priploda	0,400	0,700	1,200	6,500	14,000	19,000	1,71	9,28	20,00	27,14
7. krmače izlučene iz priploda	0,338	0,570	1,000	4,700	12,000	16,000	1,75	8,24	21,05	28,07
8. konji	0,800	0,800	1,600	10,000	18,000	25,000	2,00	12,50	22,50	31,25
9. ždrabad	0,950	1,100	1,800	12,000	30,000	30,000	1,63	10,90	27,27	27,27
10. jagnjad	0,676	0,760	1,700	10,000	40,000	50,000	2,32	13,15	52,63	65,78
11. brojleri	0,376	0,410	1,445	5,800	16,000	20,000	3,52	14,14	39,02	48,78

Zapažaju se manje oscilacije cena krmnih smeša nego što je to konstatovano kod komponenata (indeks kod smeša u 1988/87. godini kreće se od 1,98 – 3,28). Jedno od objašnjenja za manju oscilaciju cena krmnih smeša je okolnost da se razlike ublažuju zbog mešanja više komponenata s različitim cenama.

Manja oscilacija cena smeša je i u indeksu I/1991 – I/1987. godine, gde se indeks kreće u rasponu od 25 – 50. Nižu cenu smeša u odnosu na I/1991 – 1990. imamo kod predstartera i startera za prasad, a objašnjenje bi moglo da bude u činjenici da je mleko u prahu (kao jedna od komponenata predstartera) takođe imalo nižu cenu u I/1991. godine. Ista cena ostvarena je kod smeša za pastrmke. Najveći akumulativni indeks povećanja cena je kod smeša za krave (50) i kod smeša za tov goveda (46).

Kretanje cena žive vage stoke (tabela 3)

Obuhvaćeno je 11 vrsta i kategorija žive vage stoke. Vidljivo je stalno povećanje cena kako u apsolutnim iznosima, tako i prikazano putem indeksa. Zapaža se blaži nivo oscilacije cena u odnosu na komponente za proizvodnju smeša. Indeks I/1988 – I/1987. godine kreće se u rasponu od 1,46 – 3,50. Najveći kumulativni indeks I/1991 – I/1987. je kod žive vage jagnjadi (65,70), a najniži kod muške teladi (25,33). Interesantno je da je cena žive vage prasadi niža u I/1991. u odnosu na I/1990. godine, kao i da je cena ždrebad jednaka u I/1991. i I/1990.

Evidentan je porast cena žive vage i u 1990. godini, što znači da je krajem 1990. ipak došlo do narušavanja smirenog stanja u kretanju cena s početka 1990. godine.

Odnosi u kretanju cena sirovina, krmnih smeša i žive vage stoke

Sirovine, krmne smeše i živa vaga stoke čine tri povezanе faze u procesu proizvodnje mesa, mleka i jaja.

Na osnovu praćenja cena u ove tri oblasti proizvodnje zapaža se logična povezanost i uslovljenost. Pojedinačno gledano, teško se mogu donositi konkretni zaključci, ali gledano ukupno kretanje cena uočava se logično odražavanje cena sirovina na cene krmnih smeša, a ovih potom na cene stoke. Pojedinačni poremećaji su samo ako se kod nekog posebnog proizvoda poremete uslovi nabavke, ponude i potražnje, što posebno dolazi do izražaja ako izostane preuzimanje utovljenih životinja na kraju proizvodnog ciklusa, kada dolazi do neopravdanog pada cena, ali i redukcije u toj proizvodnji.

Prema podacima o ceni žive vage svinja, upoređeno s cenom kukuruza u 1990. godini, situacija je sledeća:

cena 1 kg kukuruza = 2,8 din.	
cena 1 kg žive vage tovnih svinja = 23 – 21 (22) din./kg	
odnos cena žive vage svinja :	cena 1 kg kukuruza
22 :	2,8
1 :	7,8

odnos cena žive vage svinja :	cena krmnih smeša za tov svinja
22 :	3,8
1 :	5,7

Ovaj prikaz služi kao dugogodišnje pravilo da je odnos cena žive vage tovnih svinja prema ceni kukuruza orijentaciono zadovoljavajući ako iznosi 1:8. Vidimo da je on za 0,2 kg nepovoljniji za cenu žive vage svinja.

Što se tiče odnosa cene žive vage svinja prema ceni krmne smeše za tov svinja, situacija je u korist cene žive vage svinja, jer cena 1 kg žive vage pokriva cenu 5,7 kg smeše (a trebalo bi da se kreće oko 4,5 – 5,0 kg).

Zaključak

Dat je presek cena sirovina, krmnih smeša i žive vage stoke. Ovim prikazom se uočava pojava dispariteta u ove tri faze proizvodnje stoke, što omogućuje preduzimanje mera za otklanjanje dispariteta.

Evidentan je visok porast cena u 1987., 1988. i 1989. godini. Očekivalo se da će doći do smanjenja ovog trenda u 1990. godini zbog primene poznatih mera u kreditno-monetarnoj politici (denominacija i fiksiranje kursa dinara), ali ova očekivanja su samo delimično ostvarena, i to početkom 1990. Kasnije, krajem 1990. i početkom 1991. godine proces poskupljenja zahvatio je u većoj meri i ovu oblast.

Najneujednačenije je kretanje cena kod sirovina, a nešto manje kod smeša i žive vage stoke. Vrlo mali broj proizvoda (iz sve tri faze – sirovine, smeše i živa vaga stoke) zadržava istu cenu ili ima nižu cenu u narednoj godini, što se ne može ni očekivati u inflatornim uslovima privredivanja.

Podaci za ovaj prikaz prikupljeni su iz više izvora, ali njihova vrednost je u tome da potiču sa tržišta ovih roba. Promene cena su vrlo nagle baš u momentu kada se trebalo opredeliti za cenu i dobro je što je to učinjeno da bi se imala osnova za upoređenje sa cenama u sledećem periodu.

Ispitivano je 27 sirovina, 16 krmnih smeša, 11 kategorija stoke – apsolutno i relativno kretanje cena za ove proizvode dato je u 3 tabele.